

k jazyku a textu. Na konkrétních příkladech textů ukázaly, jak učitel mateřského jazyka, který do výuky aplikuje koncept jazykového obrazu světa, může žáky stimulovat ke zcela přirozenému směřování k jasné vytyčeným milníkům. **Marek Pieniążek** (Krakov) nastínil českou a polskou perspektivu výuky mateřského jazyka a literatury. **Kateřina Šormová** (Praha) představila soubor učebních materiálů určených žákům 2. stupně ZŠ, jejichž mateřštinou není čeština. Ve svých úvahách reflektovala rovněž pozici žáka s odlišným mateřským jazykem ve výuce češtiny, a zejména téma prezentace gramatického učiva ve výuce rodilých i nerodilých mluvčích. **Helena Balcerek** (Varšava) se věnovala rozvoji komunikační kompetence žáků s poruchou autistického spektra pomocí počítačové hry RPG.

Závěrečná část jednání náležela do gesce didaktiky literatury. **Jitka Zítková** se pokoušela zjistit, jakým způsobem je podněcována a řízena žákovská recepce uměleckých prostředků lyrické poezie v čítankách vydaných v uplynulých třiceti letech. Do centra zájmu **Martina Tomáška** (Ostrava) se dostal edukační potenciál světové literatury a možná cesta k jeho rozvinutí. **Michal Friedrich** (Varšava) se ve svém příspěvku zamýšlel nad využitím vybraných textů zachycujících folklor polsko-českého pohraničí ve výuce jak českých, tak polských žáků. Posledními referujícími byli **Ondřej Vojtíšek** (Praha), který demonstroval na vlastních výukových materiálech možnosti popularizace poznatků a konceptů literární vědy, a **Pavčina Vočková** (Olomouc), která promluvila o podpoře vnitřní motivace ke čtení prostřednictvím aktivní práce s uměleckým textem.

Stejně jako v předchozích letech se i nyní potvrdila mezinárodní a interdisciplinární dimenze aktivit, kterou účastníci konference úspěšně rozvíjejí. Mnohé příspěvky vyvolaly bohatou diskusi a je možné, že se některá probíraná témata objeví na programu jubilejního desátého ročníku, jehož hlavním pořadatelem bude tentokrát Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy.

Oběť, rodná sestra Lindovy Záře

Pavel Šidák, ÚČL AV ČR v Praze

sidak@ucl.cas.cz

V roce 1824 vyšla knížka *Oběť, povídka z dávnověkosti české* Věnceslava S. Novotného, což je pseudonym Františka Novotného (1795–1866), kněze a později žalmisty v pražském chrámu sv. Víta. Novotného knížku Hanuš Máchal později prohlásil za „rodnou sestru“ *Lindovy Záře nad pohanstvem* (1818). Osudy obou děl jsou v literární historii a čtenářském povědomí diametrálně odlišné. *Záře* se stala dílem kano-nickým, čelným reprezentantem českého historického románu a jeho v zásadě prvním dokladem; jako taková byla opakovaně vydávána. *Oběť* zcela zapadla, ani podrobné *Přehledné dějiny literatury české* A. Nováka, ani např. rozsáhlé *Dějiny české literatury* J. Jakubce ji neuvádějí. *Záře* a *Oběť* jsou díla v něčem podobná, v něčem odlišná, a připomínat je spolu by bylo užitečné pro pochopení (a i pro případný školní výklad), co je preromantismus, jenž je oběma dílům půdorysem.

Preromantismus vnímáme jako období zdůrazňující citovost (a s ní i vypjatou dějovost), přírodu, evokující dávnou minulost (což jsou všechno už i znaky romantismu), ještě však ponechávající pro klasicismus příznačnou inspiraci antikou. Podle těchto

znaků je *Oběť* „čistší“ preromantismus – *Záře* je jen málo dějová a nenajdeme zde ani antikizující momenty. *Oběť* naopak všechny vyjmenované charakteristiky bohatě rozvíjí. Její děj se ponejvíce odehrává v údolí posvátného háje boha Černoboha kdesi u Labe. V odloučení od lidí a nemilosti boha Černoboha zde již sedmým rokem žije Neklan, vladýka, jenž se vzdal vlády, se svou dcerou Růženou. Růžena miluje Sventomára, jehož ale po celých sedm let neviděla. Růženu se pokusí unést dva násilníci, osvobodí ji však neznámý jinoch, jenž se představí jako Velmír. Z jeho vypravování vyplývá, že ve válce Čechů proti Srbům padl do zajetí; srbskému veliteli, jehož ohromil svým hrdinstvím, vypravoval o své lásce, čímž jej obměkčil natolik, že jej Srb prohlásil za svého přítele a pověřil úkolem nalézt Neklana, aby se s ním smířil; až později se ukáže, že tímto velitelem je Sventomár. V tentýž den, kdy Velmír zachrání Růženu, navštíví Neklana starší rodu a žádají ho, aby se opět ujal vlády. Neklan by však musel usmířit Černoboha, což lze jedině lidskou obětí (odtud název knihy). Padne rozhodnutí obětovat cizince – tedy Velmíra. Když však z rána dalšího dne obětník pozvedne nůž, „hle tu strašlivě roztrští se po nebi blesk, a hrozný zahučiv hrom, mžikem ztroskotá obětnici“ (s. 104). Ukáže se totiž, že Velmír je Neklanův syn, a Svantovit, božský antagonista Černobohův (vztahy obou bohů nejsou z textu samého zcela patrné), zničením obětnice a bouří trestá pokus o vraždu syna. Na konci příběhu dá Neklan Růženu Sventomárovi, nepřátelé se smíří a lidé plesají „chválíce a vlebíce Svantovíta mocného“ (108).

Děj zde reprodukuje zkráceně – např. zmínkou o česko-srbské válce jen naznačujeme komplikovanou linku „historickou“, popisující vztahy Sventomára, Sáma, Chlodvíka, Vladimíra a jiných vůdců. Podrobněji sledujeme jinou dějovou linii, abychom na ní ukázali exkluzivní dějovost: nešťastná láska se šťastným koncem, nebezpečí, krvavé boje, úklady, obětiště a oběť, záhady (postupně odhalovaná identita Sventomárova), to vše přicházející v rychlém sledu, vše budící vyhocené emoce – zde můžeme pozorovat kořeny romantické dějovosti a též toho, co se později bude nazývat „nízka“ literatura. Motivy sporu Černoboha a Svantovíta, jejich kněží a posvátných hájů (a také dalších bohů, Sudiček, Snilka, Nocena, Jasoně, Větrovela – někteří jsou doloženi v dobové mytologii, někteří zřejmě zcela vymyšlení) ukazují jednak k preromantické zálibě v pohanské „dávnověčnosti“ před příchodem křesťanství, jednak k inspiraci antikou. Antická inspirace je zjevná také z prostorové scenerie. Stinné údolí v letní krajině s hájem a potoky je exemplární místo *idyly*: *Oběť* připomíná díla antické literatury s její venkovskou, idylickou (bukolickou) krajinou posázenou posvátnými háji, kde lze zahlédnout mytologické postavy; antický půdorys zde nenarušují vlastenecky agitační momenty, pro ostatní česká preromantická díla – právě i pro zmíněnou Lindovu *Záři* – typická.

Preromantických prozaických děl nalezneme v české literatuře vícero, mnohé z nich *Lexikon české literatury* hodnotí jako inspirované Lindovou *Září*. Jde namnoze o vyprávění z domnělé historie, nejčastěji z neurčitého středověku (F. B. Tomsa, J. J. Marek, V. K. Klicpera); jen málo děl je situováno do pohanských Čech (mnohem pozdější Tylovy *Svátky na Vyšehradě*, 1838), a Novotného *Oběť* je snad jediná tak silně evokující antický idylismus.

Oběť se dnes jistě nestane čtenářsky oblíbenou knihou. Ovšem alespoň zmínka o ní – jako o „rodné sestře“ Lindovy *Záře* – může ve výkladu českého preromantismu velmi užitečně připomenut širší tematiky, resp. žánrové extenze českého preromantismu.

Z literární galerie: Jiří Langer

Vladimír Novotný

vln@seznam.cz

Když v roce 1965 znovu vyšlo po dlouhé prodlevě erbovní dílo Jiřího Langer (1894–1943) s názvem *Devět bran*, bylo to malé zjevení ve světě naší krásné literatury. S výjimkou nevelkého množství někdejších očitých svědků už tenkrát šlo o autora téměř nadobro zapomenutého a s určitou nadsázkou můžeme mít za to, že povědomí o tomto tvůrci v naší literární kultuře udržoval především autorův starší bratr: uznávaný prozaik a dramatik František Langer, svého času i vedoucí zdravotnictva Čs. armády. Jeho spisovatelský odkaz *Český jazyk a literatura* připomněl v prvním čísle letošního ročníku.

Pokud se však jejich vrstevníci, bratři Josef a Karel Čapek, lišili jen v literárních názorech a v tvůrčích zájmech (starší z bratrského dueta kromě beletrie bytostně tíhl k výtvarnému umění, mladší naopak k esejistice a k publicistice), bratři Langrové si byli z hlediska životní filozofie neuvěřitelně nepodobní. Pokud František studoval medicínu a inklinoval zejména k psychiatrii, o šest let mladší Jiří byl jeho pravý opak: již jako student doslova vzplál pro židovskou ortodoxii a téměř úzkostlivě dodržoval rituální předpisy. To vedlo k tomu, že přestal navštěvovat elitní vinohradské gymnázium, uchýlil se do ústraní a v devatenácti letech odjel do haličského pohraničí tehdejšího Rakouska-Uherska, do městečka Belzu, v němž se nalézalo významné středisko náboženského hnutí chasidů. S jejich životem a myšlením si mladý Langer přál se seznámit.

Zkrátka však byli tamější chasidské mluvčí vyhnáni z Polska do Maďarska, takže náš „chasid“ se coby doprovod belzského rabína a jeho svity nečekaně objevil v Praze a jeho zjev, vzdálený od představ o c. k. gymnazistovi, se stal atrakcí pražských ulic. Podle svědectví pamětníků a rodinných příslušníků „Langer nosil odřený svrchník střižený jako kaftan, sahající od brady až k podlaze, na hlavě měl široký klobouk z černého plyše, nakroucené vlasy a pejzy.“ Tenkrát se tradovalo, že se Jiří Langer nevrátil z Belzu, ale že Belz přijel do Prahy s ním. Přijal také jméno Mordechaj, které bylo podstatné pro jeho identifikaci se židovskou komunitou.

Za první světové války musel jako mnozí jiní narukovat. Sice odložil chasidský šat, ale odmítal vzít do ruky zbraň, ač měl jít na frontu, a tak nevyhnutelně skončil ve vězení. Před neslitovným rozsudkem ho díky svým konexím ve vojenském zdravotnictví zachránil bratr František (byť on sám záhy putoval do války), s jehož přispěním byl Jiří Langer prohlášen za duševně chorého a propuštěn z armády. Potom i nadále